Maria Stanciu Istrate

DENUMIRI ALE MIRACULOSULUI ÎN VECHEA ROMÂNĂ LITERARĂ*

1. Deşi sărac în privinţa numărului de lexeme, vocabularul românei literare vechi cuprinde un număr însemnat de serii sinonimice, indiciu preţios pentru încercările traducătorilor de a găsi corespondentul cel mai potrivit pentru realitatea pe care trebuiau să o transpună în propria limbă şi, totodată, pentru influenţele exercitate asupra acestuia în cursul veacurilor.

2. În limba textelor din secolele al XVI-lea – al XVII-lea, noţiunea de „miracol sau fenomen ieşit din comun, surprinzător, atribuit forţei divine sau altor forţe supranaturale" era exprimată printr-o serie sinonimică alcătuită din câteva cuvinte moştenite sau preluate din latină, la care s-au adăugat, treptat, altele de origine slavonă. Mai precis, pe lângă *minune, semn, mirac, mirate,* sensul „miracol" era denumit şi prin: *ciudă, ciudeasă, ciudotvorenie, ciudodeaistvie, div, silă, znamenie.*

3. Termenul cel mai frecvent folosit cu sensul „miracol" era *minune* (< lat. **mirio, -onis*). Foarte des, alături de acesta apărea *semn*. Sensul care ar putea fi pus în legătură cu lexemul *minune* este „fenomen, fapt, manifestare etc. atribuită divinităţii ori altei forţe supranaturale, indiciu prevestitor"[1]. Însă, în unele contexte, *semn* pare a fi preluat în sfera sa semantică şi sensul general „miracol, fapt miraculos". Noua semnificaţie putea fi dobândită prin calc semantic după sl. *znamenie,* care însemna atât „miracol", cât şi „tot ceea ce arată, ceea ce indică ceva, semn"[2].

3.1. Aşadar, fie *minune*, fie *semn* apar în aceeaşi frază cu termenii sinonimi, de origine slavonă, uneori în raport de coordonare copulativă. Iată câteva contexte de acest tip: *Acela scoase ei, făcând ei* ***ciude*** *şi* ***seamne*** *în ţara Eghipetului şi întru*

* Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Valorificarea identităţilor culturale în procesele globale", cofinanţat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, contractul de finanţare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758.[1]

[1] Vezi DLR, s.v. *semn.*

[2] Vezi *Старобългарски речник*, том I, а–н, Sofia, 1999, s.v. **знаменьк**.

LR, LXI, nr. 3, p. 393–401, Bucureşti, 2012

BDD-A507 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:44:01 UTC)

Marea Mohorâtă şi în pustie 40 de ani. (CPr., 29); *Acesta Simon, vădzând* ***ciudesele şi minunile*** *ce făcea apostolul lui Hristos, Petru, încă şi învăţăturile ce învăţa şi păgânii câţi către Hristos să întorcea, nu mai putu să tacă şi să-şi ascundză răutăţile sale*. (Caz.V, 92^{v}); *Şi multe* ***ciudease şi minuni*** *făcând preaslăvite, feace pre mulţi elini de să creştinară,* (DVS, 226^{r}); *în evanghelia de astăzi Domnul Iisus Hristos, spăsitoriul nostru, făcut-au doao* ***seamne****,* ***ciude şi minuni*** (CC[1], 128^{v}); *De la vârstă cuconească, /Şi de-acmu să să vestească, /Ce ţ-voi spune de* ***ciudese****, /De* ***minuni****, de* ***semne*** *dese*. (DPV, 481).

4. Un alt termen de origine latină este *mirac,* cu pl. *miracuri,* atestat doar la Dosoftei şi în *Anonymus Caransebesiensis*: *Carele răsturnând cu ruga sa idolniţele şi capiştile şi aducând pre mulţi către blagocistie şi înspăimându-i cu minuni şi cu* ***miracuri****, i-au făcutu-i fii luminii* (Dosoftei, VS, 94^{r})[3]. DLR înregistrează şi varianta *mirachiu*, atestată în *Lexiconul* lui Budai-Deleanu[4].

5. În sfârşit, în *Psaltirea Hurmuzachi*, databilă, potrivit celor mai recente cercetări în domeniu, între 1491 şi 1516, mai precis în primul deceniu al secolului al XVI-lea[5] apare participiul cu valoare adjectivală *mirat*, cu sensul „minunat, admirabil”: ***Miratu*** *e Dumnedzeu în svinţii săi* (PH, 57^{r}/20)[6]. Acelaşi cuvânt mai apare, în secolul următor, la Dosoftei: *Ţ-voi mărturisi... De lucruri ce faci* ***mirate,*** *În sufletul mieu răsfirate* (Dosoftei, PS); *Vei priceape adevăratul Sumnedzău, acăruia* ***mirat*** *şi svânt nume nu mai pomenit* (Dosoftei, VS)[7].

5.1. Cu valoare substantivală şi la plural, acelaşi termen apare consemnat în secolul al XVI-lea cu sensul „minuni”: *Se audzu glasul laudziei tale şi se spuniu toate ciudele (****miratele*** D*) tale* (PS 44, cf. 76, 138, 142)[8]. Aceeaşi formă, cu acelaşi sens, apare, în secolul următor, la Dosoftei: *Toţi să mira de aceastea... şi aceale slăvite şi* ***mirate*** *ce făcea* (Dosoftei, VS)[9].

[3] Vezi DLR, s.v. *mirac*; v., de asemenea, Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicţionarul limbii române literare vechi*, Bucureşti, 1987, s.v. *mirac*.

[4] Vezi DLR, s.v. *mirac.*

[5] Vezi Al. Mareş, *Consideraţii pe marginea* ***Psaltirii Hurmuzaki****,* în LR, XLIX, 2000, nr. 4–6, p. 682–683; vezi, de asemenea *Psaltirea Hurmuzaki* (= PH). Studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Ion Gheţie şi Mirela Teodorescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, vol. I, p. 19, unde sunt prezentate şi alte păreri privind datarea acestui text.

[6] Cf. *Psaltirea Hurmuzaki*. Ediţie de Ion Gheţie şi Mirela Teodorescu, Bucureşti, unde acelaşi termen este transcris *mi<ru>ratu*. Existenţa altor atestări ale lui *mirat* cu sensul „minunat” constituie un argument important în favoarea păstrării formei *miratu*.

[7] Vezi DLR, s.v. *mirat*.

[8] *Ibidem*.

[9] *Ibidem*.

BDD-A507 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:44:01 UTC)

6. Cel mai frecvent termen de origine slavă, utilizat cu sensul „minune, faptă minunată”[10] este *ciudă* (< sl. *čudo*): *S-au fost acel toiag chip numai şi umbră, însă cu el crucea au semnat, şi cu acel toiag au făcut atâtea* ***ciude****.* (CC[2]); *Cu* ***seamne*** *şi cu* ***ciude*** *sânt lucrurele Lui, ca şi noi să creadem întru El, şi viaţă să avăm în numele Lui* (CC[2]).

6.1. *Ciude(a)să* provine din forma de plural a sl. *čudo*, respectiv sl. *čudesa*, aşa încât identitatea semantică dintre cuvintele româneşti, împrumutate din variantele morfologice ale aceluiaşi etimon slavon, este implicită. Interpretat totuşi de traducători ca reprezentând un cuvânt diferit de *ciudă,* românescul *ciude(a)să* a fost asimilat ca formă de singular, ceea ce explică apariţia pluralului *ciudese*: *Şi ieşi cuvântul* ***ciudeseei*** *întru toată ţara iudeilor şi pren toate părţile* (CC[2], 349/8). „Multe *ciudese* făcu” (CC[2], 97/33).

7. *Ciudotvorenie* şi *ciudodeaistvie* îşi au originea în sl. **чюдотворкникъ**[11] şi, respectiv, sl. **чюдодѣиствик**, ambele glosate în dicţionarul lui Miklosich prin „miraculum”[12]. Cele două împrumuturi au fost consemnate la Dosoftei, în *Vieţile sfinţilor*, cu sensul „minune, faptă minunată”: *Şi cu mare* ***ciudotvorenie*** *au aflat svântul Macarie locul şi aflând svânta cruce însăş a treia. Şi cunoscându-o de pre scriptura a trei limbi ce era scrisă şi mai vârtos de pre* ***ciudotvorenie****, că atunce scoţând în năsălie la-ngropat pre o femeaie, pusără svânta cruce pre dinsa şi să sculă vie* (DVS, 18[r])[13]; *Şi, fârşindu-să tată-său, stătu Ştefan Împărat, şi ş-au dezlegat ochii, şi s-au bucurat ţara, slăvind pre Dumnedzău şi cinstind pre Sveatii Nicolai, de mare* ***ciudodeaistvie*** *ce-au lucrat* (DVS,120[v]). Precizăm că termenul *ciudodeaistvie* nu apare consemnat în niciun dicţionar românesc. Prin urmare, apariţia sa la Dosoftei este, în lipsa altor atestări, singulară.

8. Mult mai rar întâlnit, *div* se explică prin împrumut din sl. **дивъ**, **диво**. Pentru veacul al XVI-lea l-am găsit atestat o singură dată, în forma de plural *divure*, la Coresi, în *Lucrul apostolesc*: *Întrebară-se oareceş de ale sale credinţe în* ***divure*** *ce avură către-însul şi de un Isus mort, ce elu-l grăia Pavel că e viu* (CPr., 123)[14]. Nici în secolul următor *div* nu este foarte frecvent folosit. Potrivit atestărilor de care dispunem, apare la Miron Costin, N. Costin, Dosoftei ori Dimitrie Cantemir, în varianta *divă*, cu o oarecare modificare semantică: Ce ***divă****-i de-au rămas jidovi necredincioş, că şi din păgâni încă au rămas destui ca jidovi* (DPV, 925); *Ce aceea nu-i* ***divă****, că italianii târziu ş-au scornit limba den lătinească, aşa*

[10] Potrivit DA, ultimele texte în care *ciudă* apare cu sensul etimologic aparţin sfârşitului secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. Este vorba despre culegeri de texte folclorice adunate de Alexandru Ţiplea şi Alexiu Viciu.

[11] Vezi DA, s.v. *ciudă*.

[12] Vezi Miklosich, s.v.

[13] Vezi DA, s.v. *ciudă*.

[14] Vezi şi Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine.* vol. II, *Le XVI*[e] *siècle*, 1938, p. 507.

BDD-A507 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:44:01 UTC)

de iscusită, de dezmierdată, cât că ieste limba îngerească îi zicu-i (N. COSTIN, L, 111)[15]; *Iubite priietine, nu cu* ***divă*** *îți pară* (CANTEMIR, I. I. I, 58)[16]. În contextele citate, *divă* pare a însemna „fapt ieşit din comun, care stârneşte mirarea”. Altfel spus, *fapt neobişnuit, dar nu miraculos.* Sensul în discuție pare şi mai bine conturat la Cantemir: *De care lucru, şi la aceasta alegere, de vreme ce voia şi porunca a marilor împărați aşe au fost, nici o* ***divă*** *nu ieste, şi aşe, orice au poruncit şi au ales, bine au poruncit şi înțelepțeşte au ales.* (CANTEMIR, I.I., I, 58). La acelaşi autor a fost atestată şi expresia verbală verbală *a (nu) fi cu divă* „a (nu) fi de mirare”: ***Nu ieste cu divă****, de să arată aşea de cu greu a să dezrădăcina (că vrajba neprieteniii ca piatra cu var lucrată până în 40 de ani tot fiierbe)* (CANTEMIR, I. I. II, 235)[17].

8.1. Destul de depărtată de etimon este semnificația formei de plural *divuri,* prezentă în interiorul locuțiunii adverbiale *în divuri, în chipuri* „în toate felurile, în fel şi chip, prin diverse mijloace”, cu prima atestare la 1661, în *Paraclisul* lui Rafail din Dragomirna*: ne sloboade nouă cântare mai scumpă şi mai frumoasă decât mărgăritariul şi, ca o rândunea vorovitoare,* ***în divuri, în chipuri*** *ne spune noauă bucurie de primăvară*[18]. Aceeaşi locuțiune a mai fost înregistrată la Miron Costin, Dosoftei ori Dimitrie Cantemir, precum şi într-un Cronograf din 1689: *Şi aşea, tot într-acelaşi an, anul dentâi a domniei lui Ştefăniță Vodă, toamna, au venit Constantin Vodă cu oastea căzăcească şi asupra lui Ştefăniță Vodă, ispitind în* ***divuri****,* ***în chipuri****, să încapă la domnie, nu fără agiutoriul şi îndemnarea a lui Racoții* (M. COSTIN, O*,* 195)[19].

9. *Silă* (< sl. **сила**) apare înregistrat cu sensul „miracol” în *Codicele voronețean* şi în două texte ale lui Coresi, *Lucrul apostolesc* şi *Tetraevanghel*: *E jidoviloru şi eleniloru* ***sile*** *nu proaste făcea Dumnedzeu cu mârule lu Pavelu* (CV, 2[v]); *Simon acela încă crezu şi se boteză. Era lăcuind la Filip, vedea* ***sile*** *şi seamne şi se mira* (CPr., 34); *Şi nu feace aciia* ***sile*** *multe, derept necredința lor* (CT, 29[v]). Acelaşi sens pare să-l aibă şi în *Apostolul* copiat de popa Bratul (1559 – 1560), în următorul context: *Isus Nazoreiul era amu de Dumnezeu vestit întru noi cu* ***sile*** *şi cu ciude şi cu seamne cealea ce feace cu elu Zeul pre mijloc de voi*[20].

9.1. Densusianu observă că sensul în discuție apare numai la forma de plural, *sile*[21]. Pentru secolul al XVII-lea, DLR prezintă o singură atestare, în Biblia de la

[15] Vezi DLR, s.v. *div*[1].
[16] *Ibidem*.
[17] *Ibidem*.
[18] Vezi GCR, I, p. 179; vezi, de asemenea, Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române literare vechi*, Bucureşti, 1987, p. 120–121.
[19] DLR, s.v. *div*.
[20] Vezi Emanuela Buză, Magdalena Georgescu, Alexandru Mareş şi Florentina Zgraon, *Crestomația limbii române vechi.* Vol. I (1521–1639), Editura Academiei Române, Bucureşti, 1994, p. 63 (= *Crestomația*).
[21] Vezi Densusianu, *op. cit.*, p. 476.

BDD-A507 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:44:01 UTC)

Bucureşti: ***Silele*** *lui care au făcut cu Amesiia, împăratul Iudeii* (Biblia (1688), 276[1]/11)[22]. În aceeaşi perioadă *silă* apare mult mai frecvent folosit cu sensul „putere, forţă”, cu numeroase atestări în secolele următoare.

9.2. La jumătatea veacului al XVII-lea, în traducerea romanului popular *Varlaam şi Ioasaf,* Udrişte Năsturel traduce sl. **сила** prin *putere*, într-un context în care sinonimele *semn* şi *ciudă* apar în relaţie de coordonare copulativă, manieră frecvent întâlnită în limba veche, şi în care sensul lui *putere* pare să fie asemănător cu acela al termenilor care îl precedă: *Derept aceaea Dumnezeu cu* ***seamne şî cu ciude*** *şî cu multe fealiuri de* ***puteri*** *împodobi pre dânşii*. (VI, 106[v]); cf. în sl. **тѣмже Бгъ знаменїи и чѫдесы и различными силами оукраси ихъ**. Inovaţia a avut un caracter efemer.

9.3. Dacă sensul „miracol”, extras din structura semantică a sl. **сила** a fost accidental, necunoscându-se încă atestări similare, în care *putere* să desemneze o minune, sensul „putere, forţă” care a permis această apropiere, a suferit numeroase transformări, *silă* ajungând astăzi la semnificaţia „sentiment de dezgust, de scârbă, de neplăcere”, adică senzaţia produsă de ceva făcut nu de bună voie, ci în mod forţat.

10. *Znamenie* (< sl. **знаменик**), cu sensul „faptă însemnată, ieşită din comun; minune”[23], ultimul termen de origine slavonă din seria citată, apare consemnat în secolul al XVI-lea la Coresi, în *Cazania II*: *Că spre vindecarea orbului veniia, ca să se încredinţeaze ce era grăită de el, ca a fariseilor şi a cărtularilor graiure să le moaie, şi iuţimea lor şi necredinţa, cu această* ***znamenie*** (CC[2], 182); *Singuri numai ucenicii săi lăsă Hristos să vie după el şi să vază* ***ciudesa*** *ce vrea să facă potopindu-se ei. Ca să înţeleagă, ucenicii ispita şi năpastea, şi ca şi dentr-această* ***znamenie*** *mai mult să crează, lăsă pre ei să se învăluiască* (CC[2], f. f.257). În veacul următor, în 1636, îl găsim într-un *Gromovnic* din Sibiu: *Şi vor fi* ***znamenie*** *m<u>lte şi vrajbe întru toţi oamenii şi în domni va hi totu pradă*[24].

11. O caracteristică generală a termenilor slavoni analizaţi este aceea că niciunul dintre ei nu s-a păstrat cu sensul etimologic, în pofida faptului că în epoca în care erau curenţi, măcar unul dintre ei făcea parte dintr-o familie etimologică destul de bogată. Ne referim la rădăcina slavonă **чѫдо**, care apare în textele vechi şi în componenţa altor împrumuturi, strâns legate de câmpul semantic analizat. Astfel, alături de *ciudotvorenie* trebuie amintit compusul *ciudotvoreţ,* împrumutat din sl. **чѫдотворьць**, care a fost şi calchiat în forma *de-minuni-făcător. Ciudotvoreţ* apare atestat prima oară în *Letopiseţul* lui Grigore Ureche: *Şi de acolo s-au întorsu Ştefan vodă şi au descălecat târgul Iaşii şi în lauda lui Dumnedzău au început a zidi biserica marelui mucenic şi* ***ciudotvoreţ*** *Necolai* (ULM, 94). Termenul mai apare înregistrat la Dosoftei, în *Vieţile sfinţilor* (*De-acii, urând gâlceavele fugi*

[22] Vezi DLR, s.v. *silă.*
[23] DLR, s.v. *znamenie.*
[24] Vezi *Crestomaţia*, p. 206.

BDD-A507 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:44:01 UTC)

depărtându-să şi atâta s-au nevoit, cât s-au făcut şi ***ciudotvoreț*** *ş-au tămăduit neputințe, şi draci au gonit, şi dar de prorocie dobândi, şi pre mulți folosî, făcându-i a-ş lăsa lumea şi părinții ş-a sluji Domnului Hristos*; DVS, 66[v]).

11.1. Tot aici trebuie amintite verbul *a se ciudi* (< sl. **чюдити**, (bg. **чюдѣъ сѧ**, sb. **чюдити сѧ**)) şi adjectivul *ciudat* (< bg. **чюдат** „minunat, bizar, straniu"). Ca şi etimonul său, *ciudat* a însemnat la început „minunat, miraculos, demn de admirație, care provoacă uimire", după cum reiese din următoarele contexte: *Doamne Domnul nostru, că* ***ciudatu*** *e numele tău pestre tot pământul* (PS, CP[1], VIII, 2); *le deade lor dumnezeiasca frâmseațe a sa învățătură şi-i învață minunata şi prea* ***ciudata*** *a sa taină* (CC[2], 257)[25].

11.2. Sub influența lui *a se ciudi*, verbul moştenit *mira* a devenit reflexiv prin calc grammatical[*]. Calcul a fost posibil şi datorită sinonimiei dintre cele două verbe, *a se mira* fiind înregistrat în DLR cu sensul „a fi sau a rămâne nedumerit, surprins; a găsi că ceva este curios, ciudat, de neînțeles, (învechit) *a se ciudi*", cu atestări pornind din secolul al XVI-lea: *Aceia aşa* ***mirară-se*** (PH, 40[r]); *Nu iaste* ***a să mira*** *că însuş Satana să schimbă în chip a înger luminat* (1618, GCR I, 47/41)[26].

12. Toți termenii analizați mai sus au reprezentat cultisme, adoptate de traducători ca urmare a prestigiului de care slavona se bucura în epocă. Slăbirea, iar mai apoi schimbarea acestei influențe au făcut posibilă căderea lor în uitare, mai ales că niciodată nu au reuşit să devină populari. Astfel, *znamenie, div, ciudo-deaistvie, ciudotvorenie şi ciudotvoreț* au fost definitiv abandonați. Sensul exprimat de elementele componente ale ultimului exemplu citat se regăseşte astăzi în textele religioase în sintagma *făcător/făcătoare de minuni*, calcul lingvistic amintit anterior, respectiv *de-minuni-făcător* fiind şi el abandonat, asemenea altor compuse alcătuite cu prepoziția *de* în poziție inițială.

12.1. În al doilea rând, *ciudă, ciudat, a se ciudi, silă,* deşi nu au dispărut din lexicul contemporan, reprezintă, din perspectiva sensului analizat aici, arhaisme semantice, unele dintre ele mai păstrând semnificația etimologică doar la nivel regional. Evoluția către sensul actual al lui *ciudă* s-a produs, desigur, lent. Încă de la Dosoftei *ciudă* a început să fie folosit cu sensul „necaz": *Şi auzi şi tatăl lui Dioscorid de moarte fiu-său şi, de* ***ciudă****, căzu jos, de muri* (ap. TDRG); *Iar stăpânu-său numai ce mărmuri de* ***ciudă*** (DVS, (a. 1675) ap. GCR, I, 223/19). Potrivit DA, sensurile „supărare, ruşine" sunt atestate pentru prima oară mai aproape de zilele noastre, mai precis în lucrări apărute la începutul secolului trecut. În sfârşit, trecerea lui *ciudă* de la sensul „minune" la acela de „supărare, tulburare, nelinişte, necaz" se poate explica prin raportul cauză-efect, termenul ajungând să denumească impresia sau starea sufletească pe care noțiunea exprimată o produce.

[25] Vezi DLR, s.v. *ciudat*.
[26] Vezi DLR, s.v. *mira.*
[*] Vezi Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I, Bucureşti, p. 277.

BDD-A507 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:44:01 UTC)

Altfel spus, o minune, constând într-o apariţie sau o faptă ieşită din comun, poate provoca atât admiraţie, bucurie sau fericire, cât şi nelinişte, supărare, dezaprobare ori necaz.

12.2. *Ciudat* circulă în româna contemporană cu sensurile „ceea ce iese din comun, neobişnuit, extravagant, curios, straniu, bizar, neînţeles, absurd”. În *Lexiconul* lui Mardarie Cozianul (1649) *cel ciudat* era folosit ca glosă, alături de *cel neaşteptat*, pentru sl. **неначаємъи**[27]. La Dimitrie Cantemir (ap. GCR, I, 363/5) termenul apare în următorul context: *O basnă* ***ciudată*** *ca aceasta alcătuind prostimii să o crează*, putând fi glosat „incredibil, fabulos”, atribute proprii unei *minuni* sau unei *ciude*, ca şi *neaşteptat,* sinonimul dat de Mardarie Cozianul lui *ciudat* în *Lexiconul* său. *Ciudat* a ajuns să cumuleze acele sensuri prin care se explică reacţiile provocate de apariţia unui lucru ieşit din comun, cum este o minune. Următorul pas în evoluţia semantică a acestui termen l-au constituit sensurile „căruia cu greu îi poţi face pe voie, cu care anevoie te poţi înţelege, supărăcios, plin de *ciudă*, capricios”, specifice acestui adjectiv atunci când este folosit pentru a caracteriza o persoană. Această evoluţie de sens este strâns legată de aceea a lui *ciudă*; atestările oferite de DA trimit la dicţionarul lui Costinescu (Costinescu, Ion, 1870) şi la acela alcătuit de Laurian şi Massim (Laurian, A.T, Massim, I.C., 1877). Totodată, G. A. Polizu, în *Vocabular român – german*, apărut la Braşov în 1857, glosează sintagma *om ciudat* prin „original”.

12.3. În sfârşit, potrivit MDA, *a se ciudi* a mai fost înregistrat la nivel regional cu sensul „a fi cuprins de ciudă”, strâns legat de sensul „a se frământa sufleteşte”, sens despre care aceeaşi sursă precizează că este învechit[28]. Din aceeaşi familie lexicală fac parte *înciuda, înciudat, ciudăţenie, ciudos*, toate derivate de la *ciudă* şi condiţionate, implicit, de sensul rădăcinii. Menţinerea lor în vocabularul activ se explică şi prin sprijinul pe care şi l-au acordat reciproc.

13. „Învingătorul” seriei sinonimice analizate este, desigur, *minune*. Aşa cum s-a observat mai sus, chiar în epoca în care slavonismele analizate apăreau intens folosite în scris, frecvenţa lor nu o depăşea pe aceea a lui *minune* şi *semn*. Cum semnificaţia celui din urmă nu era moştenită, ci era fie contextuală, fie apărută printr-o altă formă de manifestare a influenţei slavone, ea nu a trecut testul timpului, fiind abandonată. Aşadar, *minune* a reuşit să-şi păstreze sensul moştenit, suferind totuşi o lărgire semantică, astfel încât termenul a ajuns să denumească, prin generalizare, orice fapt, lucru sau fenomen ieşit din comun, nu neapărat de esenţă divină.

Mai apropiat de ceea ce se exprima în epoca veche prin oricare dintre termenii seriei sinonimice analizate, este în româna contemporană neologismul

[27] Vezi Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc şi tâlcuirea numelor din 1649*, publicate cu studiu, note şi indicele cuvintelor românesci de Grigorie Creţu, Bucureşti, 1900, p. 313.

[28] Vezi MDA, s.v. *ciudi*.

BDD-A507 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:44:01 UTC)

latino-romanic *miracol* (< lat. *miraculum*, it. *miracolo*, fr. *miracle*), prezent temporar în limba veche în varianta *mirac* şi trecut în uitare după secolul al XVII-lea, foarte probabil datorită răspândirii mai largi de care se bucura *minune*. Nici *mirat* nu a avut o soartă mai bună, poate pentru că, asemenea lui *mirac* reprezenta un cultism, datorat cunoscătorilor de latină.

14. Din perspectivă actuală, cei mai mulți dintre termenii analizați s-au arhaizat demult. Apăruți ca urmare a selecției făcute de traducători şi totodată a presiunii exercitate de prestigiul de care slavona se bucura în epocă, ei nu s-au putut menține în vocabularul activ, dat fiind faptul că pentru noțiunea exprimată de oricare dintre ei, româna avea propriul termen, moştenit din limba-mamă. Prin urmare, existența lui *minune* şi în acelaşi timp circulația acestuia în toate variantele limbii, a făcut imposibilă păstrarea oricăruia dintre slavonismele analizate cu sensul etimologic. Cel mai rezistent termen slavon, *ciudă*, a evoluat semantic şi şi-a câştigat astfel un loc solid în vocabularul curent, ajutat, desigur, de derivatele pe care le-a generat.

IZVOARE

Cantemir, I.I., I = D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*; ed. P.P.Panaitescu şi I. Verdeş, vol. I, Bucureşti, 1965.
Caz. V = Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iaşi, 1643; ed. J. Byck, Bucureşti, 1943.
CC[1] = Coresi, *Tâlcul evangheliilor şi Molitvenic românesc*; ed. Vladimir Drimba, Bucureşti, 1998.
CC[2] = Coresi, *Carte cu învățătură* (1581); ed. Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, Bucureşti, 1914.
CP[1] = Coresi, *Psaltire slavo-română*, Braşov, 1577; ed. Stela Toma, [Bucureşti], 1976.
CPr. = Diaconul Coresi, *Lucrul apostolesc. Apostolul. Tipărit de... în Braşov la anul 1653.* ed. facsimilată de I. Bianu, Bucureşti, 1930.
CT = *Tetraevanghelul tipărit de Coresi*. Braşov, 1560–1561; ed. alcătuită de Florica Dimitrescu, Bucureşti, 1963.
CV = *Codicele voronețean*; ed. critică de Mariana Costinescu, Bucureşti, 1981.
DA = *Dicționarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1949.
DPV = Dosoftei, *Psaltire a sfântului proroc David (Psaltire în versuri)*, Uniev, 1673; ed. N.A. Ursu, Iaşi, 1974.
DVS = Dosoftei, *Viața şi petrecerea sfinților*, Iaşi, 1682–1686.
GCR, I = Moses Gaster, *Chrestomatia română*, I, Leipzig – Bucureşti, 1891.
M. Costin, O = Miron Costin, *Opere*; ed.P.P.Panaitescu, [Bucureşti], 1958.
PH = *Psaltirea Hurmuzachi.*
PS = *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneştei*; ed. I. A. Candrea, Bucureşti, 1916.
ULM = Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*; ed. Liviu Onu, Bucureşti, 1967.
VI = *Varlaam şi Ioasaf*, ms. rom. BAR 588.

BDD-A507 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:44:01 UTC)

DÉNOMINATIONS DU ‘MIRACULEUX’ DANS LE ROUMAIN LITTÉRAIRE ANCIEN

(Résumé)

Dans une analyse diachronique, l’auteur se penche sur la série synonymique des mots qui désignent la notion de ‘miracle’, en s’appuyant surtout sur les écrits rédigés dans la période ancienne du roumain. L’étude porte sur des mots comme *minune, semn, mirac, mirat(e*) (d’origine latine) et aussi sur des mots empruntés au slavon (*ciudă, ciudeasă, ciudotvorenie, ciudodeaistvie, div, silă, znamenie*).

Du point de vue de la langue contemporaine, la plupart des mots discutés ici sont devenus des archaïsmes. Introduits en roumain suite à la sélection opérée par les traducteurs et, en même temps, à la pression exercée par le prestige du slavon à l’époque, ils ne se sont pas maintenus dans le vocabulaire actif, car les notions qu’ils exprimaient étaient déjà rendues en roumain par d’autres mots que le roumain avait hérités du latin. Par conséquent, l’existence du mot *minune* et, en même temps, sa diffusion dans toutes les variantes de la langue, ont rendu impossible la conservation des mots empruntés au slavon dans leur acception étymologique. Le mot d’origine slavonne le plus résistant, *ciudă*, a connu une évolution sémantique importante et a pu gagner de cette manière une place solide dans le vocabulaire courant, en s’appuyant, évidemment, sur les dérivés qu’il a créés.

Cuvinte cheie: *limba română literară, epoca veche, sinonimie, minune, mirac, mirat(e), ciudă.*
Mots-clés: roumain littéraire, époque ancienne, synonymie, *minune, mirac, mirat(e), ciudă.*

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
Calea 13 Septembrie nr. 13 Bucureşti
maria_stanciu_istrate@yahoo.com

BDD-A507 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 12:44:01 UTC)